

Simon Bengtsson

SIMON FREDRIK BENGTSOON.

* 2,4 1860, † 23/6 1939.

Invald 13/2 1907.

Midsommarafton i år avled förre Föreståndaren för den Entomologiska Avdelningen av Zoologiska Institutionen Simon Bengtsson i den höga åldern av 79 år.

Han föddes i Åmål 1860 som son av kollegan därstädes sedermera kontraktsprosten i Arvika Simon Bengtsson och kom efter studentexamen i Karlstad som student till Lund 1881. Redan från ungdomen hade han riktat sina studier på entomologin, såsom de samlingar visa, som han för ett par år sedan överlämnade till det entomologiska museet, och underligt var det kanske ej att kärleken till detta ämne stärktes i Lund, där C. G. Thomson, denne helt säkert säregne forskarpersonlighet, då verkade, visserligen ej som den i Sverige erkände storman i sin vetenskap, som han var, men som den eljest överallt i världen erkände mästaren. Professor i zoologi var den gången Aug. Quennerstedt, också säkerligen en duglig lärare, men jämfört med Thomson tvivelsutan med betydligt mindre förmåga att fånga elevernas intresse åtminstone för de naturvetenskapliga studierna, som han som bekant själv efter hand vände sig ifrån. Vid Kraftstorg i den byggnad, som nu inrymmer Historiska Museet låg den Zoologiska Institutionen, som dock ej disponerade hela byggnaden utan lämnade rum för geologerna på nedre botten, under det att 2:dra våningen rymde institutionslokaler och 3:dje upptogs av det zoologiska museet. I ett par små rum i nordöstra hörnet av denna byggnads andra våning funnos de entomologiska samlingarna uppställda och där föreläste adjunkten C. G. Thomson, som enligt vad Bengtsson skrivit i hans dödsruna var lika fascinerande som föreläsare som framstående i sitt fack. Den förkärlek, som Bengtsson som sagt sedan ungdomen haft för ämnet, fick han här icke blott förstärkt utan utvecklade till ett hängivet intresse, som följde honom livet ut. För Thomson fattade han även en beundran och tillgivenhet, som endast ökades med åren

och gjorde honom till en trogen värdare av den Thomsonska traditionen, som var och alltjämt är en viktig hävstång för det entomologiska studiet vid Lunds Universitet.

Efter avlagd kandidatexamen blev Bengtsson amanuens vid Zoologiska Institutionen 1889. Med sin licentiatexamen blev han färdig 1896 och 1897 disputerade han på sin avhandling: »Till kännedomen om larven till *Phalacropera replicata*», som gav honom docentur i zoologi. Uppslaget till denna avhandling hade han fått av Thomson, som väckte hans intresse för denna egendomliga larv, som funnits utanför Lund, genom att hänvisa till De Geer och andra äldre författare, som flyktigt omnämnt den egendomliga larven, men ej undersökt den närmare. Vid sitt studium av denna larv kom Bengtsson in på den svåra frågan om huvudets metameri hos insekterna. Han kom därvid att förfäktat den åsikten, som särskilt omhuldats i Danmark, att huvudet skulle ha 4 par käkbihang, därvid stödjande sig på egna resultat, kompletterade av föreliggande undersökningar från andra håll. Han kom emellertid därigenom i motsättning till ett flertal andra forskare och tiden gav honom ej heller rätt. Jag tror ej att jag missar mig om jag däri ser en av orsakerna till att Bengtsson vände sig ifrån den riktning inom det stora ämnet, som blivit hans första akademiska, och sökte sig andra vägar.

Läroverkstjänst lockade honom strax efter gradueringen och läsåret 1897—98 var han vikarierande adjunkt i Skara. Han återvände emellertid till Lund och sina entomologiska studier. 1898 förordnades han till amanuens över stat vid de entomologiska samlingarna. 1899 uppehöll han Thomsons befattning som vikarierande universitetsadjunkt. På hösten detta år dog emellertid Thomson och från och med den 1 jan. 1900 blev förordnandet utbytt mot ett sådant som t. f. föreståndare för den Entomologiska Avdelningen av Zoologiska Institutionen, då den gamla adjunktsbefattningen avvecklades.

En av de första åtgärderna i sin egenskap av förvaltare av den entomologiska traditionen i Lund blev att ordna med inlösendet av de Thomsonska samlingarna till Lunds Universitet, vilket också snart lyckades. Därmed räddade han mycket betydande värden åt den entomologiska forskningen i Lund och förskaffade dess entomologiska museum vetenskapliga tillgångar, som i stället för att med åren kanske förminska i värde, alltjämt blott öka i

betydelse och ärligen utnyttjas av in- och utländska forskare. Rätteligen hade ju dessa samlingar utan vidare bort tillhöra den institution vars tjänsteman hopbragt dem. Thomson hade emellertid haft smärtan att uppleva en hel del besvikelser och dessutom sett sin vetenskap åtminstone bär hemma i Sverige allt mera och mera trängas undan av andra modernare riktningar inom zoologien, som icke blott togo alla anslag i anspråk, utan även slutligen, efter Thomsons död, lade beslag på den befattning, alltså adjunkturen, som Thomson själv innehaft, vilket allt gjort att han liksom kommit i opposition mot institutionen och privat ordnat sina betydande samlingar, som han använde som undervisningsmaterial. Bengtssons insats att rädda dessa särskilt värdefulla samlingar med c:a 2375 nybeskrivna mest svenska former till Lunds Universitet, länder honom till den största heder. Anbud hade nämligen ej saknats utifrån och tyvärr gick en värdefull del av coleoptersamlingen genom Thomsons egen överenskommelse förlorad för Lund och Sverige. Tvivelsutan skulle emellertid även denna del ha kunnat räddas till Lund genom ett raskt ekonomiskt ingripande liksom även något senare Prosten Wallengrens rätt omfattande faunistiskt viktiga samlingar, som efter en del år gingo till Malmö Museum. Anslags- liksom utrymmesfrågorna bjödo emellertid redan nu sådana hinder att dessa senare förvärv tyvärr ej kunde komma till stånd.

I fortsättningen blev det också allt svårare för Bengtsson att föra de entomologiska traditionerna vidare. Som sagt blåste vinden från annat håll och den extra ordinarie professur i zoologi, som snart kom att ersätta adjunkturen, som Thomson innehaft i 35 år och före honom innehaft av Dahlbom, som även blev c. o. professor, gick till en zoolog av annat fack, varför entomologin blev utan. På olika vägar måste den vetenskapligt viktiga befattning som lärare i entomologi och värdare av de entomologiska samlingarna, som Bengtsson uppehöll, finansieras, stundom genom smärre anslag på extra stat, en del år genom docentstipendium, som han fick, sedan han hösten 1905 förordnats till docent i entomologi, i stället för den docentur i zoologi, som han tidigare innehaft. Sin utkomst fann Bengtsson under dessa år som huvudlärare i biologi vid Lunds Privata Elementarläroverk.

Omsider blev emellertid felet åtminstone delvis rättat och efter kallelse av mat.-naturvetenskapliga sektionen blev Bengtsson ³¹/₁₂

1917 innehavare av den ordinarie befattningen som föreståndare för den Entomologiska Avdelningen av Zool. Institutionen och lärare i entomologi, som strax förut inrättats. Då hade för länge sedan den e. o. professuren jämställts med den ordinarie och Lund därmed fått två professorer i zoologi, under det att entomologin, som över ett halvt sekel disponerat den andra ordinarie lärostolen i zoologi, trängts åt sidan. Det stundade också en hård tid med till ett minimum inskränkta expensmedel och intresse för helt andra delar av zoologien än den entomologiska, som dock då som nu omfattade ca 75 % eller mera av hela djurvärlden.

Bengtsson började sin undervisning i de gamla rummen i den gamla Zoologiska Institutionen vid Kraftstorg, där Thomson förut undervisat. Då utrymmena där trots geologernas utflyttning så småningom blevo för små och studentantalet i allmänhet liksom antalet zoologie studerande alltjämt växte, lyckades Bengtsson 1908 få den entomologiska avdelningen tillfälligt inrymd i gamla bibliotekshuset vid Lundagård. 2 trappor upp i sydöstra hörnet av detta ärevärdiga och minnesrika hus fick både han och samlingarna en fristad mellan åren 1908 och 1918, som han satte synnerligen högt pris på. Detta senare år måste han emellertid flytta till den nya zoologiska institutionsbyggnaden vid Helgonavägen, som 2 år tidigare blivit färdig. Samlingarna inrymdes i denna i ett visserligen ganska stort, men ganska misslyckat utrymme i museibygnadens översta våning under det att arbetsrum och föreläsningsslokaler lågo i institutionsbyggnaden ganska långt därifrån. Att Bengtssons museala gärning efter denna flyttning och under dessa omständigheter blev ganska obetydlig, säger sig själv. Den kompakta oförståelse, som han vanligen efter vad han själv meddelat mig mötte för sina förslag, skulle säkerligen tagit bort lusten även hos den som haft mera tid för saken än Bengtsson. De sista tio åren av hans föreståndaretid gestaltade sig därför ej olika dem som vi mött under Thomsons senare år. Museet fick i stort sett sköta sig själv, det vårdades, men förkovrades knappast, då varken anslag eller intresse för dess förkovran kunde framdrivas. De skildringar, som Bengtsson stundom gav mig om denna tid och hans försök att få något uträttat, gävo en god inblick i svårigheterna.

Bengtsson skulle ha avgått från sin tjänst i april 1925, men fick kunglig dispens att kvarstå ännu ett år, alltså till 1926.

Efter denna tid fick han av universitetsmyndigheterna förordnande att uppehålla tjänsten tills ny innehavare utnämmts, och som denna fråga genom diverse omständigheter, över vilka Bengtsson ej rådde — andra ha helt säkert stått bakom denna sak — drogs ut ända till 1929, lämnade han ej sin befattning förrän vid fyllda 69 års ålder — ett ganska ovanligt förhållande rörande en akademisk tjänst.

Bengtssons studieriktning var, som redan framhävts, den första akademiska tiden anatomisk-morfologisk, och några år in på 1900-talet ägnade han sig ännu däråt och publicerade 1905 ett arbete över huvudets byggnad hos insekterna. Bl. a. hans praktiskt-entomologiska verksamhet som undersökare av nunnefjärilns biologi, som han på Domänstyrelsens uppdrag studerade sommaren 1900, förde honom emellertid in på andra vägar, nämligen biologiska och faunistiska studier över skilda insektgrupper. Han publicerade under sin tid som tillförordnad föreståndare iakttagelser över steklar av olika slag, humlor och parasiter. Men snart nog fann han sitt särskilda gebit i studiet av de förut rätt litet bekanta ephemeriderna och plecoptererna. Han började anlägga stora samlingar av dessa djur under årliga sommarresor i olika delar av landet och snart nog kommo värdefulla publikationer över dessa grupper med nybeskrivningar av nordiska arter och biologiska studier.

Tyvärr blev emellertid åtskilligt av dessa viktiga studier ej färdigt för publicering innan ålderns krämpor började försvaga hans arbetskraft. Bland annat blev det stora arbete över ephemeridernas larver, som han arbetat på i decennier, ej färdigt. Tyvärr föreligger det heller ej i sammanfattbart skick, och nya krafter få ta i håll med det kumulerade materialet, som Bengtsson för ett par år sedan donerade till Institutionen. De redan publicerade arbetena över de båda grupperna tillförsäkra honom emellertid ett aktat rum som forskare på detta område.

En annan forskningsgren, som Bengtsson ägnade sig åt, var studiet av coleopteras larver. För dessa hade han tvivelsutan fått sitt intresse från Danmark, där Thomsons samtida I. C. Schiödte blev en banbrytare för dessas vetenskapliga studium. De blevo också föremålet för Bengtssons föreläsningar under nästan hela hans akademiska lärartid. Delvis var detta en tradition från Thomsons tid, då han som denne föreläste över skalbaggnas

system. Han utvidgade emellertid stoffet genom att ta med larverna i den mån de voro kända, och höll som sagt på därmed under mycket lång tid. Jag och alla andra zoologer, som studerade under 1900-talets första decennier, minnas honom alltid som föreläsare över coleopteras larver. Han publicerade även en rätt stort arbete över Carabuslarverna. Märkligt nog drev han emellertid ej något vidare studium av dessa former i naturen, där han nästan alltid höll sig till ephemeriderna och plecoptererna, jämte humlor och vissna steklar. Materialet till sina föreläsningar över coleopteras larver skaffade han sig från olika håll, ofta genom köp. Hans insats i detta studium står därför efter dem på andra områden.

I Fysiografiska Sällskapet invaldes Bengtsson 1907 och efter vad som sagts mig var han en intresserad medlem och flitig besökare av sammankomsterna. Av yttre utmärkelser i sitt fack blev han hedersledamot i Entomologiska Föreningen i Stockholm 1919, i Helsingfors 1929 och samma år även i Entomologiska Sällskapet i Lund.

Som föreläsare var Bengtsson ej särskilt medryckande. Han talade lågmält och ofta i egendomliga vändningar. Det arbete han nedlade på utarbetandet av manuskripten till dem var emellertid betydande och även däri få vi se en av orsakerna till att annat arbete ofta ej blev färdigt i den omfattning han önskat.

En viktig del av sin entomologiska verksamhet förlade Bengtsson till det Entomologiska Sällskapet i Lund, som han själv tillsammans med en liten grupp intresserade startade 1903, och vars ordförande han var ända till 1929. Synnerligen talrika voro de föredrag och demonstrationer han höll i detta sällskap och där kunde den unge entomologen lätt nå den kontakt med den uppskattade läraren, som verkade befruktande på hans studier. Ett annat tillfälle till sådan kontakt bjöds under de vår- och höst-exkursioner, som under tidigare år regelbundet återkommo. I sällskap med en grupp intresserade studerande och amatörer ställdes då kosan per järnväg till Bökeberg, Kävlinge, Skärålid, Ringsjön eller någon annan av de klassiska skånska insektlokalerna och med Bengtsson i spetsen promenerade man sedan ut i naturen. Han hade för dessa exkursioner en särskild jaktkostym med hjorthornsknappar och huvudbonaden var ofta en gulbrun stanleyhatt. Den entomologiska utrustningen medfördes i en liten väska över

ena axeln. En av utrustningens huvudnummer var emellertid den stora läderskodda vattenhäven, som flitigt var i bruk. Ett ytterligare tillfälle till umgänge med läraren bjöds ofta i Bengtssons gästfria hem, och alla nu äldre lundaentomologer erinra sig med tacksamhet den vänlighet som strålade dem till mötes i det Bengtssonska hemmet, där Fru Ingeborg Bengtsson omfattade alla med sin välvilja.

I studentkåren verkade Bengtsson redan tidigt såsom intresserad medlem. För Värmlands Nation var han kurator 1895—97 och 1899—1900. Han blev dess hedersledamot 1915. Ännu för få år sedan deltog han i nationsfesterna och det traditionella luciafirandet i denna nation.

Han var slutligen varmt religiös — av schartauansk läggning, och bevistade regelbundet gudstjänsterna i stadens kyrkor. 1904—1911 tillhörde han också kyrkorådet.

Men nu finns han alltså ej mera. Hans ståtliga raka gestalt med det högburna huvudet med det snövita håret ser man ej mera på väg mellan hemmet i den gamla Blomstrandska gården vid Magle Stora Kyrkogata och Institutionen eller Allhelgonakyrkan. Jag sörjer i honom en avhållen lärare och vän och en företrädare i ämbetet, som fick det svåra uppdraget att i en svår tid förmedla övergången mellan gammal och ny tid inom den vetenskap han sattes att förvalta.

N. A. Kemner.